

Saturs

Ieskats ģeogrāfijā un vēsturē	4
Ceļošanas iespējas	6
Burtnieku ezers	7
<i>Apskatāmie objekti Burtniekos</i>	8
Salaca	15
Laivu brauciena posms Burtnieku ezers–Mazsalaca (11,1 km)	17
Mazsalaca	18
<i>Mazsalacas apkārtnē apskatāmie objekti</i>	21
Laivu brauciena posms Mazsalaca–Karogupīte (34,2 km)	22
Laivu brauciena posms Karogupīte–Staicele (3 km)	33
Staicele	34
Laivu brauciena posms Staicele–Salacgrīva (43,1 km)	35
Salacgrīva	44
<i>Apskatāmie objekti Salacgrīvā</i>	45
Avotu norādes	46
Paskaidrojumi	46
Muzeji un ekskursijas	46
Laivu noma un naktsmājas	47
Kartes	49

IZDEVNIECĪBA AGB®

«Tik un tā» ir izdevniecības AGB® reģistrēta preču zīme

Direktors **Andris Bloks**, māksliniece **Eliza Vanadzīņa**,

fotogrāfi **Inese Bērziņa**, **Māra Brašmane**, **Kārlis Linde** un **Ints Lukss**, karšu izstrāde © **Ints Lukss**

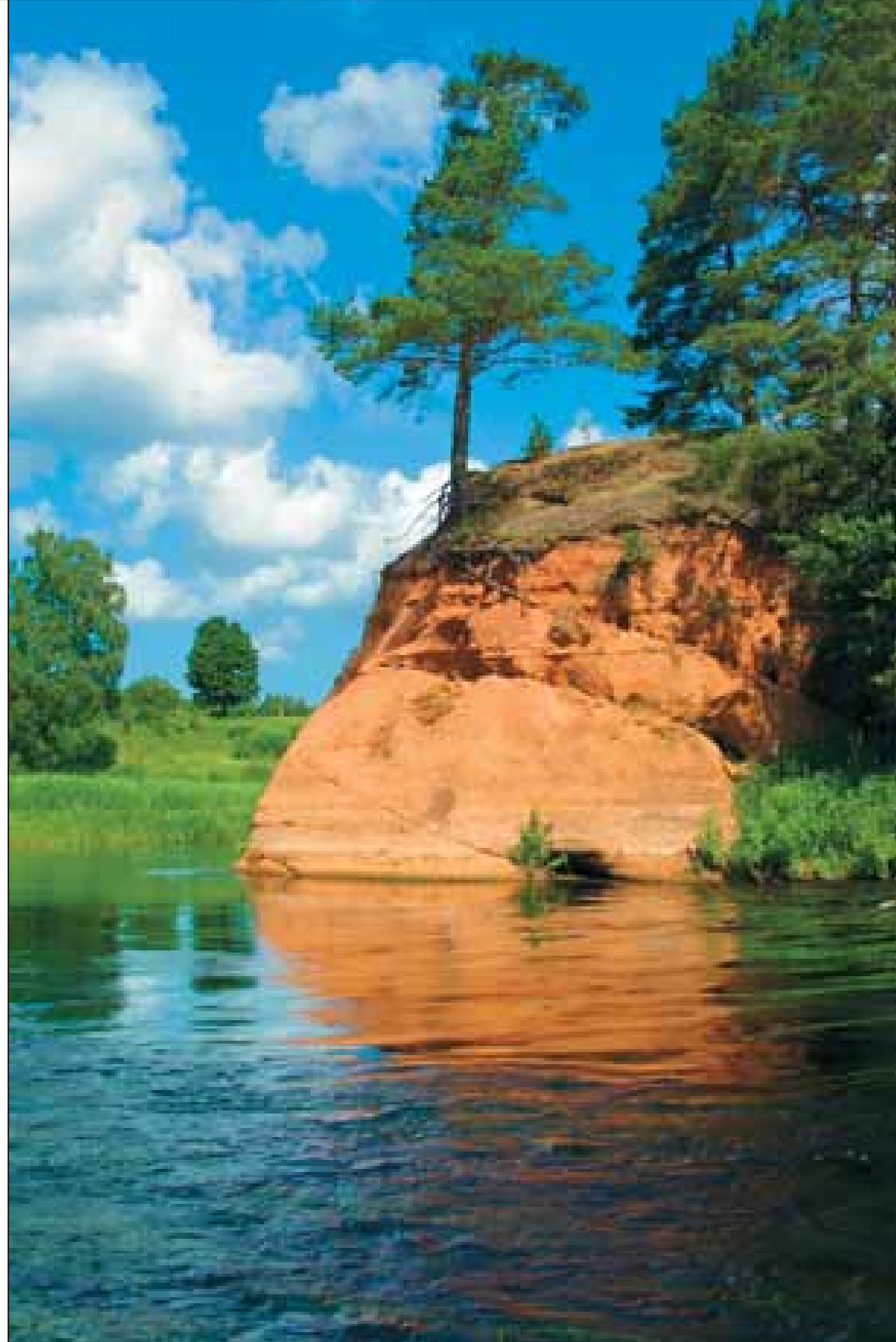
© Valdis Avotiņš un Ints Lukss, 2006

© IZDEVNIECĪBA AGB®, 2006

K. Barona ielā 31, Rīgā, tālr. 7280464

ISBN 9984-777-27-8

**Uz pirmā vāka – Neļķu klintis
Attēlā pa labi – Salaca pie Pietraga**

Ieskats ģeogrāfijā un vēsturē

Ceļojuma maršruts šķērso Burtnieku un Metsepoles līdzenumu un beidzas Piejūras zemienes Vidzemes piekrastē. Absolūtais augstums līdzenumu austrumu daļā ir 60–80 m virs jūras līmeņa, virzienā uz rietumiem tas pazeminās līdz 20–40 m. Uz dienvidiem no Burtnieku ezera atrodas apvidus augstākā virsotne – Zilais kalns (127 m). Burtnieku līdzenuma dienvidos atrodas Gaujas un Salacas baseina ūdensšķirtne – Augstrozes paugurvalnis. Tā augstums vietām pārsniedz 100 m virs jūras līmeņa (Cēsu kalns – 116,7 m virs jūras līmeņa, Gulotnes kalns – 125,4 m, Piltiņkalns – 125,1 m un Lauskalns – 124,7 m).

Ziemeļrietumos Vidzemes pacēluma samērā viendabīgos pamatiežus veido vidusdevona Burtnieku svītas smilšakmeņi un māli. Tie atsedzas upju krastos, kā arī Burtnieku ezera austrumu krastā. Sevišķi skaistas smilšakmens klintis ir Salacas ielejā pie Mazsalacas (Skaņaiskalns, Neļķu klintis u. c.), lejpus Mērnikiem (Sarkanās klintis), kā arī Salacas pieteku ielejās un Svētupes ielejā. Smilšakmens klintīs daudzie ūdeņiem bagātie avoti rosina plašus sufozijas pro-

Laivotāji pie Vikšņu alas (J 78)

cesus, tāpēc tur ir izveidojušās daudzas alas. Tās visas vēl nav apzinātas. Astoņdesmitajos gados alu pētnieki Gunta Eniņa vadībā ir iepazīnuši unikālu alu labirintu, kura eju kopgarums sniedz simtos metru. Pašlaik ir izpētītas divas alas. Mazā X ala ir aptuveni 80 m gara, šaura un grūti pieejama, tās dziļumā ir iespaidīga zāle ar plašām velvēm. Lielā X ala ir daudz garāka un izveidojusies kā labirints. Šīs alas neapšaubāmi ir unikāli dabas veidojumi, kas pārspēj visus līdz šim zināmos Latvijas dabīgo alu rekordgarumus. Te nu ūdenstūristiem ir neapšaubāmas priekšrocības, jo alas atrodas pašā Salacas gultnes krastā. Kuģojot turiet abas acis vaļā, un varbūt jums laimēsies kaut ko atklāt!

Ceļojuma rajona paceltā virsma ir pirmais šķērslis Rīgas jūras līcim pāri plūstošo jūras gaisa masu ceļā, tāpēc rajonā ir bagātīgi nokrišņi – aptuveni 750 mm gadā. Šādi nokrišņi nodrošina upēs pietiekamu ūdens daudzumu, tāpēc nobraucienos pa Salacu, kā arī pa Rūjas, Sedas un Briedes lejteci var doties visu sezonu. Janvārī vidējā gaisa temperatūra ir $-5,5\text{ }^{\circ}\text{C}$, jūlijā $+17\text{ }^{\circ}\text{C}$.

Šis apvidus ir viens no retāk apdzīvotiem Latvijā – iedzīvotāju blīvums lauku apvidos šeit ir mazāks par 10 cilvēkiem uz kvadrātkilometru. Lielākās apdzīvotās vietas ir Burtnieki, Mazsalaca, Staicele un Salacgrīva. Pārējā teritorijā galvenokārt izvietojušās viensētas.

Pētnieki jau kopš 19. gs. atrod pierādījumus, ka šeit bijušas seno cilvēku mītnes. Vispilnīgākais rakstūtais avots par 12. gs. beigu un 13. gs. sākuma vēsturiskajiem notikumiem šajā Latvijas novadā ir Indriķa Livonijas hronika. Indriķa hronikā Salaca tiek minēta kā svarīgs ūdensceļš. 1215. gadā sāmsalieši pa Salacu daudzus kuģos iebrauca Burtnieku ezerā (īgauņi to sauca par Astijervu) un izpostīja plašu novadu ap to. Hupeļa hronikā minēts, ka jau 1127. gadā sāmsaliešu flote devusies pa Salacu un Rūju uz Rūjienas pilskalnu laupīt. Arī vēlākos laikos Salaca bijusi kuģojama. Liela nozīme bija vācu celtajai pilij Salacgrīvā, jo šis cietoksnis sargāja iceju Salacas baseina ūdensceļos. Līdz 1949. gadam pa Salacu tika pludināti koki.

Septiņpadsmitajā gadsimtā zviedri laukos veica zemes un ražošanas līdzekļu uzskaiti (t. s. arklu revīzijas), izveidojot pirmo Zemes kadastru Latvijas teritorijā. Tā bija pirmā nozīmīgākā Latvijas zemes kartēšana. Zviedru laikā liela uzmanība tika pievērsta tirdzniecībai un līdz ar to – zemes un ūdens ceļu uzlabošanai. Septiņpadsmitajā gadsimtā izraka Jaunupi, kas savieno Svētupi ar Salacu.

Vidzemes piederība mainījās pēc Ziemeļu kara (1700–1721), jo pēc Krievijas un Zviedrijas Nīstades miera līguma visa Vidzeme tika iekļauta Krievijas impērijas sastāvā.

Ceļošanas iespējas

Ceļošanu pa Salacu ir ieteicams sākt no Burtņiekem, kur var nokļūt ar autobusu no Valmieras vai Mazsalacas. Ja braucienu uzsāk Mazsalacā, maršruts ir par 26 km īsāks, un paliek neredzēts Burtņieku ezers un Vecate. Ceļojuma ilgums no Burtņiekem līdz Salacgrīvai (110 km) ir sešas līdz astoņas dienas, no Mazsalacas – četras līdz sešas dienas, atkarībā no peldlīdzekļa veida. Pa Salacu var ceļot visu sezonu. Nobraucienu pa Salacu var papildināt ar nobraucienu pa lielākajām Burtņieku ezerā ietekošajām upēm – Rūju, Sedu vai Briedi. Populārākā ir Rūja. Pavasara palos var pamēģināt doties ceļojumā pa Salacas pieteku Īģi.

No 1977. gada Salacas ieleja, sākot no Mazsalacas, ir ieskaitīta Salacas upes kompleksajā liegumā (15 323 ha), bet 1997. gada beigās ar atsevišķu likumu to iekļāva starptautiskas nozīmes Ziemeļvidzemes biosfēras rezervātā (4864 km²). Likums nosaka ainavu aizsardzības zonas, lai saglabātu Ziemeļvidzemei raksturīgu kultūrvides ainavu, tūrisma un atpūtas resursus, vienlaikus veicinot teritorijas attīstību. Ceļojuma maršrutā ir tādas biosfēras rezervāta ainavu aizsardzības zonas kā Burtņieku, Salacas un Vidzemes piekraste.

Pašlaik likumdošanas akti neparedz ierobežot tūrisma Salacas upes krastos. Tomēr privātīpašuma tiesību nodibināšanās uz zemi prasa, lai ceļotāji ievēro Civillikuma un dažu citu likumu prasības un nenonāk konfliktā ar zemes īpašniekiem un pašvaldību amatpersonām. Maršrutā iekļautie ūdensceļi ir publiski ūdeņi, un visi ir vienlīdz tiesīgi tos izmantot. Citādi ir ar krastu izmantošanu, piemēram, nometnes iekārtošanai, jo lielākoties šī zeme ir privātīpašums. Ceļotāju un makšķernieku tiesības krasta joslā (t. s. tauvas joslā) aizsargā «Aizsargjoslu likums» un «Zvejniecības likums», kas ierobežo zemes īpašnieku tiesības šajā joslā par labu citiem ūdeņu izmantotājiem, tomēr arī tad zemes īpašniekam nedrīkst nodarīt zaudējumus. Izraugoties atpūtas vietu, iesakām ceļotājiem tikties ar tuvējo māju saimniekiem un palūgt atļauju tur apmesties. Lielākoties viņi piekrīt un dažkārt piedāvā arī citus pakalpojumus.

Informāciju par piedāvātajām iespējām, pastāvošo kārtību un noteikumiem tūristi var iegūt, sazinoties ar Mazsalacas domi, IU «Salets», Tūrisma informācijas centru Salacgrīvā vai Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāta administrāciju Salacgrīvā¹ (paskaidrojumus sk. 46. lpp.). Ceļotāju ērtībām 47. un 48. lappusē ievietots iespējamo naktsmāju saraksts.

Burtņieku ezers

Burtņieku ezera platība ir 40,06 km², tā garums 13,3 km (DA–ZR), lielākais platums 5,5 km, vidējais dziļums 2,2 m, lielākais dziļums 3,7 m, krasta līnija 33 km, aptuvenais ūdens tilpums 88 milj. m³. Ezers izvietojies lēzenā ielejā 39,5 m virs jūras līmeņa, kuru sauc par Burtņieku lidzenumu. Krasti pārsvarā zemi, vietām aizauguši ar zālēm un purvaini, izņemot dažus stāvkrastus ezera dienvidaustrumu daļā, kur pie vecās kapsētas atsedzas jauks smilšakmens. Pēdējos gados ezers turpina pakāpeniski aizaugt. Ezerā ir divas īstas salas – Enksāre (arī Ensēre, 100 m gara un 40 m plata) un nelielā Cepurīte (arī Kūkurs). Trešā sala izveidota mākslīgi Sedas grīvā. Seklākajās vietās un meldru audzēs ir labas zivju un pīļu vietas, salās ligzdo putni. Sevišķi labas makšķerēšanas un medību vietas ir Sedas grīvas rajonā, ap salām un starp Rūjas grīvu un Enksāri.

Izsenis ezers ir izslavēta plaužu, lidaku, zušu, sīgu, raudu, karpu, asaru un karūsu makšķerēšanas vieta. Pie ezera ir trīs makšķernieku un vairākas atpūtas bāzes. Burtņieku ezera pārvalde² rūpējas par ezera ekoloģisko atjaunošanu, zivju pavairošanu un ezera aizsardzību. Jau vairākus gadus ezerā plānveidīgi tiek ielaisti lidaku, liņu, zandartu, karpu un sudrabkarūsu mazuļi. Rūpnieciski visvairāk tiek nozvejoti zandarti, plauži un liņi, kā arī lidakas un raudas. Retāk izdodas noķert vēdzeles un ālantus. Liņi un zuši vislabāk ķeras pie Salacas iztekas.

Burtņieku ezera krasti ir maz roboti, tomēr atsevišķas pussalas un liči pat ieguvuši nosaukumus. Aptuveni pret ezera vidu uz dienvidiem no Sedas grīvas ezerā iestiepjas Mellattekas rags, aiz kura atrodas ezera lielākais līcis – Dūres kaktis, kas beidzas ar Dūres stūri. Šī bedrveida ieplaka ir ezera dziļākā vieta (3,7 m).

Par Burtņieku ezera izcelšanos ir daudz teiku [1, 226.–232. lpp.; 3, 27. un 104. lpp.]. Tās stāsta, ka ezers esot atlidojis pa gaisu no citas vietas (Sedas augštecē, Valkas vai Valmieras tuvumā), kur tas, laižoties lejā, noslicinājis baznīcu ar visiem baznīcēniem vai zelta torņiem rotātu pili un jaunavu tajā. Teikās bieži minēti citi ezera nosaukumi: Astijervs, Astaru ezers, arī burvis Jerve (igauņu valodā – ‘ezers’). Tagadējais ezera nosaukums cēlies no kāda burvja izsauciena «Man burt nieks!». Minēts arī kāds putns, kas pirmais izkļiedzis ezera nosaukumu.